

velikanska najdba

PRVA ODKRITJA KOLIŠČ
NA LJUBLJANSKEM
BARJU

“Na ljubljanskem močvirju
je našel posestnik gospod
Peruci za znanost prezanimive
sledove iz predhistoričnih
časov stavljenja človeških
stanovanj na koleh in sredi
voda, tako zvane “pfalbauten”.
Uže se dalje koplje. Več o tem
prihodnjič.”

Novica o odkritju kolišč na lgu z naslovom Velikanska najdba je bila objavljena 28. julija 1875 v časopisu Slovenski narod.

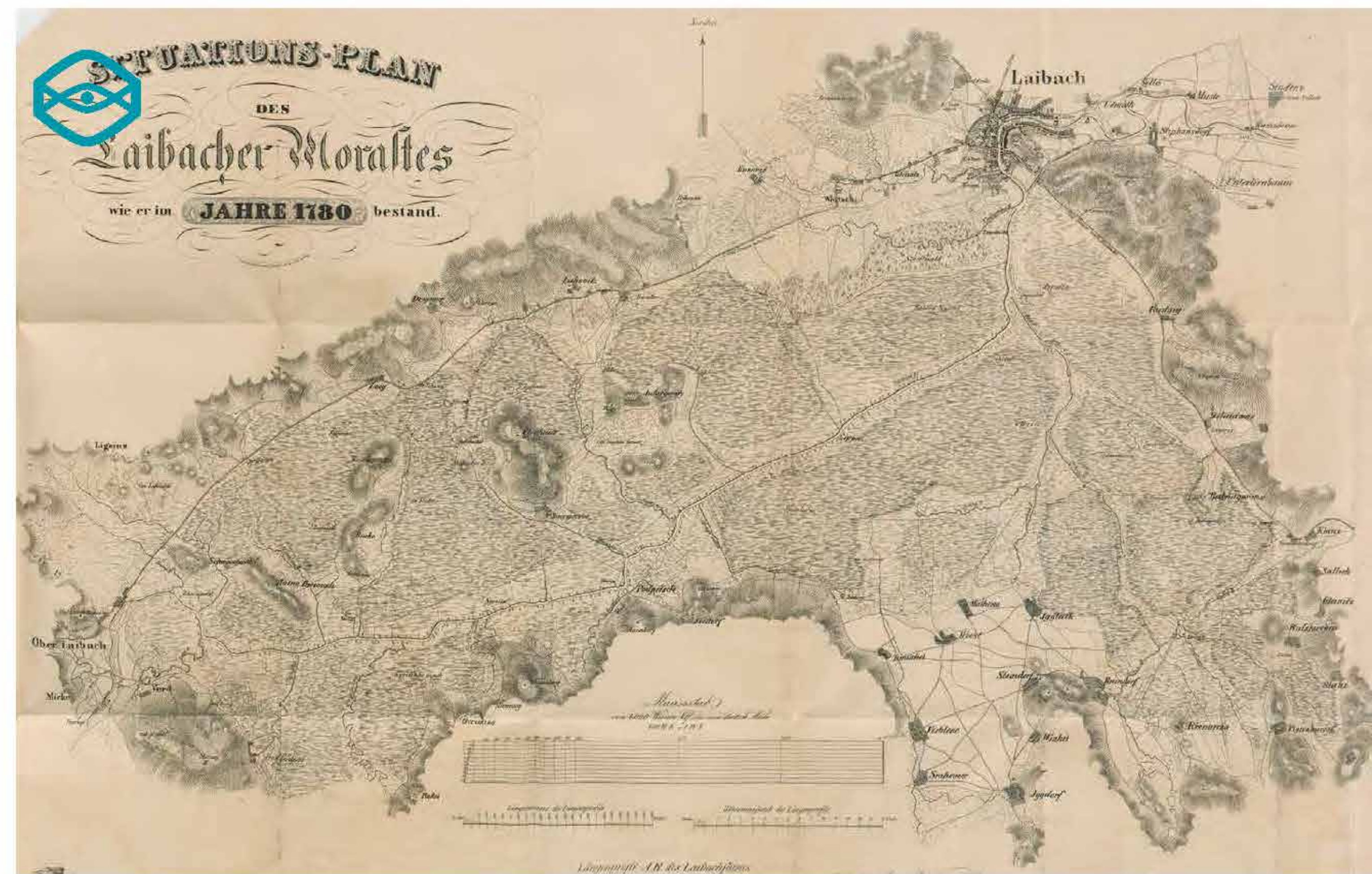
Dragotin Dežman (Karl Dežman, Karl Deschmann) se je rodil 3. januarja leta 1821 v Idriji. Bil je politik, pesnik in vsestranski znanstvenik. Njegovo področje raziskovanja je zajemalo zgodovino, arheologijo, botaniko, geografijo, krasoslovje, geologijo, kozmologijo itd. Leta 1852 je postal kustos deželnega muzeja v Ljubljani (Kranjski deželni muzej – Krainisches Landesmuseum) in na tem položaju ostal vse do svoje smrti leta 1889. Na področju arheologije se

je uveljavil predvsem kot vodja izkopavanj kolišč na lgu, ki so danes v strokovni literaturi poznana kot Dežmanova kolišča. To so bila prva arheološka izkopavanja na Kranjskem. Dežman je bil prav tako pobudnik izgradnje nove muzejske stavbe, v kateri je sedaj Narodni muzej Slovenije. Ob otvoritvi leta 1888 je postavil prvo stalno arheološko razstavo, na kateri so bili predstavljene tudi koliščarske najdbe z Ljubljanskega barja.

Karl Deschmann
(olje: F. Fröhlich, 1865,
hrani Narodni muzej
Slovenije, foto: T. Lauko)

Območje Ljubljanskega barja, kot ga poznamo danes, je skozi preteklost spreminjalo svojo podobo od jezera do današnjega mozaika travnikov, njiv in mejic. Največje spremembe na tem prostoru so nastale z obsežnimi osuševalnimi deli vse do konca 17. stoletja, s katerimi so poskušali iz močvirja ustvariti obdelovalne površine. Z izkopavanjem šote in kopanjem jarkov so na svetlo prihajali predmeti iz jelenove roževine, bakra in keramike. Toda šele ko je Ferdinand Keller pred več kot 160 leti na Züriškem jezeru lesene kole pripisal ostalinam prazgodovinske vasi, so podobna odkritja na alpskih jezerih in mokriščih pa tudi na Ljubljanskem barju dobila svoj pravi pomen. Le vprašanje časa je bilo, kdaj bodo lesene ostanke z Barja prepoznali kot ostaline prazgodovinskih naselij.

△ Ljubljansko barje pred izsuševalnimi deli (F. Hochenwart 1838, hrani Zemljepisni Muzej).

Sobivanje ljudi z Barjem traja že tisočletja. Sprva je bila nikogaršnja zemlja, kamor so zahajali lovci, ribiči in čolnarji. Toda samo v nekaj desetletjih intenzivnega kopanja šote in izsuševalnih jarkov se je podoba Ljubljanskega barja povsem spremenila, kar je opazil tudi prirodoslovec Dežman. Objavil je prvo botanično predstavitev Ljubljanskega

barja, v kateri med drugim opisuje tudi upadanje biotske raznovrstnosti. Na koncu tega poročila je zastavil dvajset naravoslovnih vprašanj, ki naj bi služila kot vodilo za nadaljnje raziskave Barja. Pisal je tudi o kakovosti šote, njenem pridobivanju in obnavljanju ter o uvajanju novih kulturnih rastlin.

△ Kopanje jarkov ob lžanski cesti v prvi polovici 20. stoletja (hrani Narodna univerzitetna knjižnica).

△ (zgoraj) S kopanjem šote se je površina Ljubljanskega barja znižala za vsaj dva metra (hrani Zgodovinski arhiv Ljubljane). (spodaj) Skupina lovcev na Ljubljanci leta 1914 (hrani Zgodovinski arhiv Ljubljane).

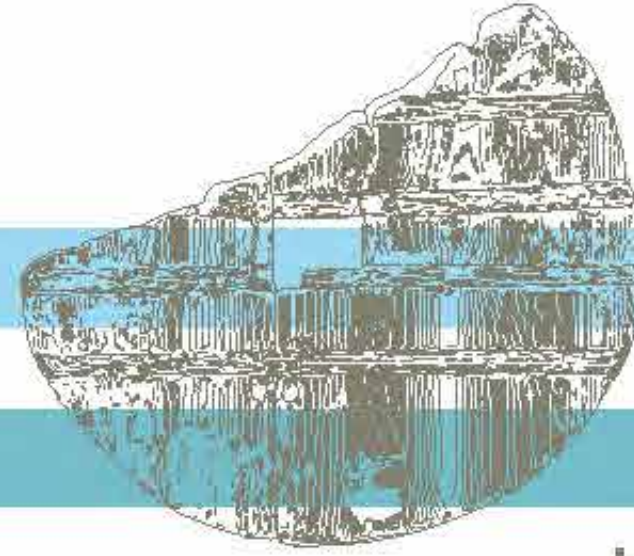

△ Še pred odkritjem kolišč so bili najdeni predmeti, ki so jih šele kasneje pripisali dobi kolišč. Med njimi je kamniti disk z na pol izvrtano luknjo, najden leta 1856 pri lgu (vir: Müllner 1900, Typische Formen).

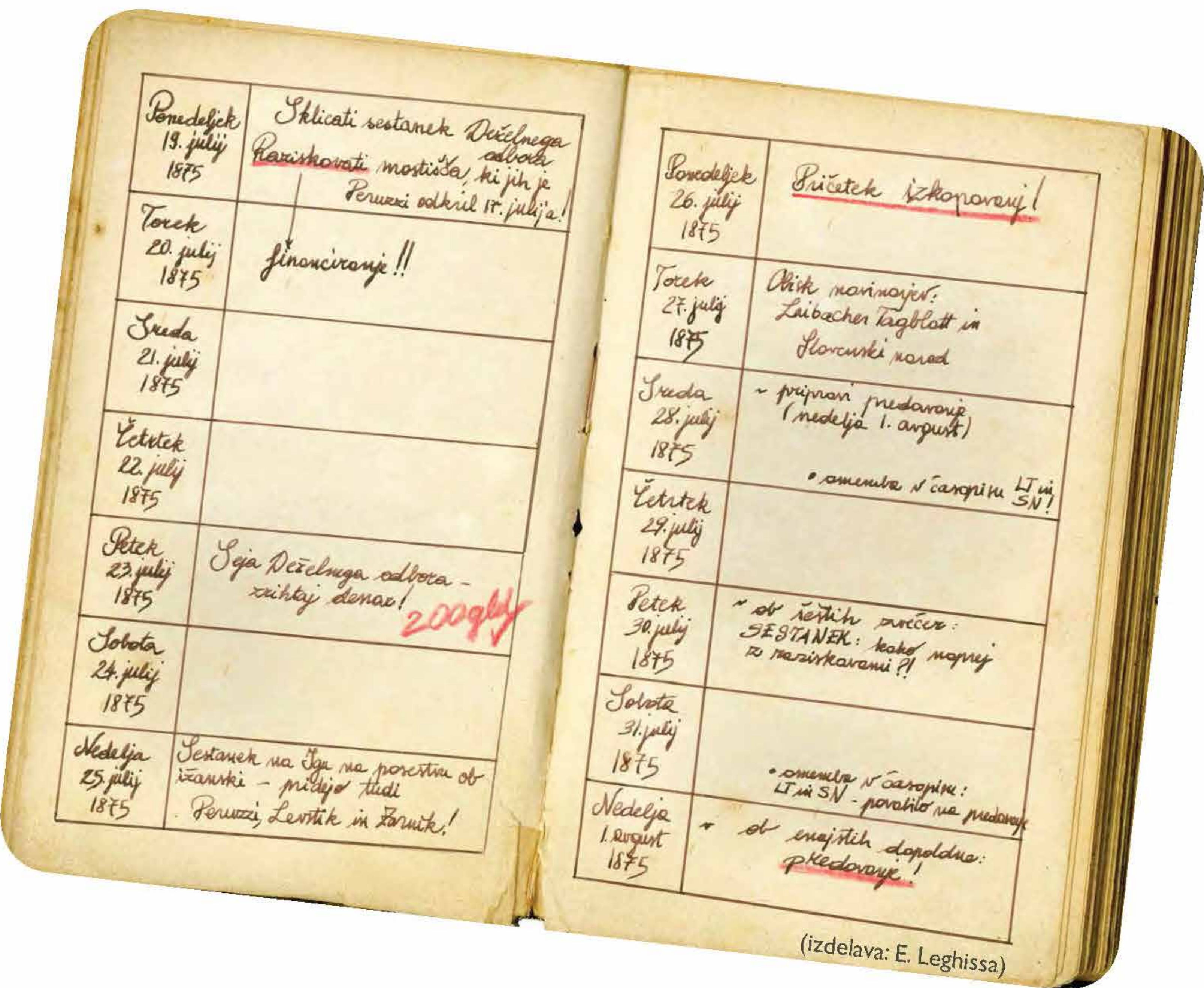

Veduta na Ljubljano z lžice (olje: A. Karinger, 1858 hrani Narodni muzej Slovenije, foto: T. Lauko).

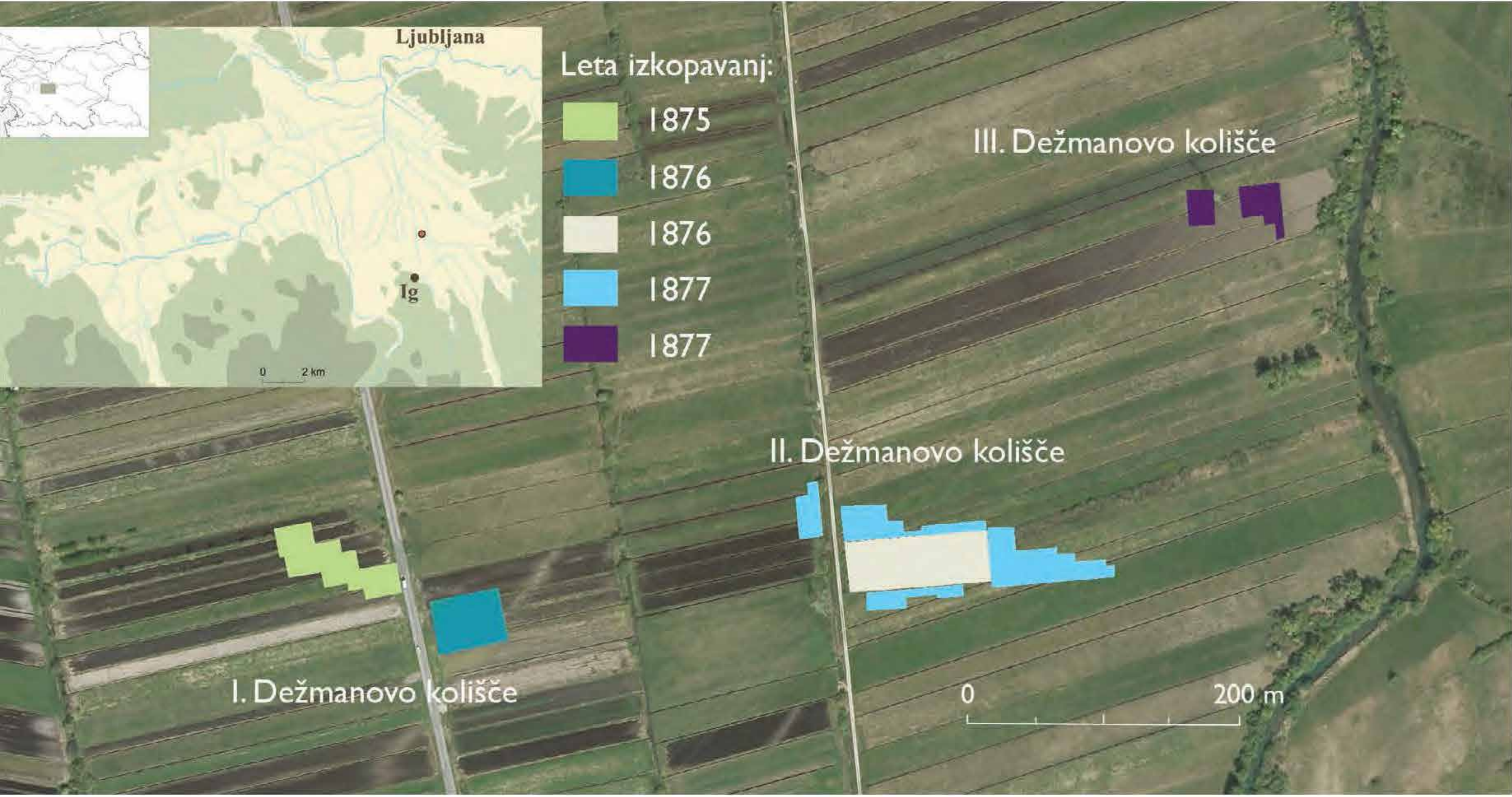

Na podlagi razpoložljivih virov (časopisni članki, zapisi, pisma ...) lahko poustvarimo, kaj je počel Dežman teden dni pred in po začetku izkopavanj konec julija leta 1875. Če bi njegov dnevnik obstajal, bi lahko izgledal takole: ▷

Dežman je bil odličen organizator, saj je v le devetih dneh pridobil potrebno ekipo in sredstva za pričetek izkopavanj. V treh raziskovalnih sezonah, v letih 1875–1877, je na levem bregu

reke lšice odkril tri koliščarske naselbine, ki so znane kot I., II. in III. Dežmanovo kolišče ali s skupnim imenom Ižanska kolišča. Celotna izkopana površina znaša več kot 12 000 m².

△ Karta območja severno od Iga z verjetnimi lokacijami Dežmanovih izkopavanj (izdelala: E. Leghissa).

»Na četrti dan izkopavanj avgusta leta 1876 ob sedmih zvečer smo naleteli na zelo dobro ohranjeno človeško lobanjo. Za to najdbo so bili šotarji nagrajeni z dvema mericama žganja.« (Karl Dežman, poročilo o izkopavanju)

»Moj ded je imel na barju parcelo v Partah. Večkrat je pripovedoval, kako je na njej izkopaval skupaj z domačini. Spomnil se je tudi, da je Dežman dobro plačal.« (Justina Janežič (rojene Leskovec) p.d. Tomaževi iz Staj, 2009)

Vodja cestnih vzdrževalnih del Martin Peruzzi (levo) je 17. 7. 1875 takoj po odkritju prvih najdb obvestil Deželni muzej v Ljubljani. Eden od rezultatov sodelovanja pri izkopavanjih kolišč je zemljevid izkopanega območja leta 1875, na katerem je zarisanih 3631 kolov (zemljevid hrani Narodni muzej Slovenije; Martin Peruzzi, olje; Svetoslav Peruzzi, hrani G. Vranič).

Poleg Peruzzija je bil pomemben Dežmanov muzejski sodelavec Ferdinand Schulz (desno), ki je zadnje leto izkopavanj 1877 narisal načrt raziskanega območja (hrani Narodni muzej Slovenije; vir portreta: Lovce 16, 1929).

Današnji pogled na območje Dežmanovih izkopavanj v Partah pri Igu (foto: D. Veranič).

Odkritje kolišč na lgu je vzbudilo zanimanje širše javnosti v celotni Avstro-Ogrski. V različnih časopisih zasledimo krajše novice in članke o odkritju ter poteku raziskav. V Ljubljani sta o izkopavanju kolišč poročala predvsem časopisa Slovenski narod in Laibacher Tagblatt.

Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo

Prazgodovinska kolišča okoli Alp
Kolišča na lgu na
Ljubljanskem barju v Sloveniji
 vpisana na Seznam svetovne dediščine leta 2011

Leta 2011 je bila na UNESCO-ov Seznam svetovne dediščine vpisana serija III prazgodovinskih kolišč, ki se nahajajo v šestih alpskih državah (Avstriji, Italiji, Franciji, Nemčiji, Švici in Sloveniji). Sicer se je na tem območju doslej odkrilo okoli 1000 kolišč. Ostaline prazgodovinskih naselij so najpomembnejši arheološki vir za raziskovanje zgodnjih agrarnih družb v Evropi. Nahajajo se pod vodo, na jezerskih obalah,

vzdolž rek in v mokriščih. Stalno prisotna vlaga na najdiščih omogoča ohranitev organskih materialov. Najdbe nudijo podroben vpogled v življenje prazgodovinske Evrope med leti 5000 in 500 pr. n. št. To je čas prvih stalnih naselij v Alpah in uvajanja novih tehnologij poljedelstva, živinoreje ter metalurgije. Kolišča sovpadajo z najpomembnejšim obdobjem človeštva – zoro moderne družbe.

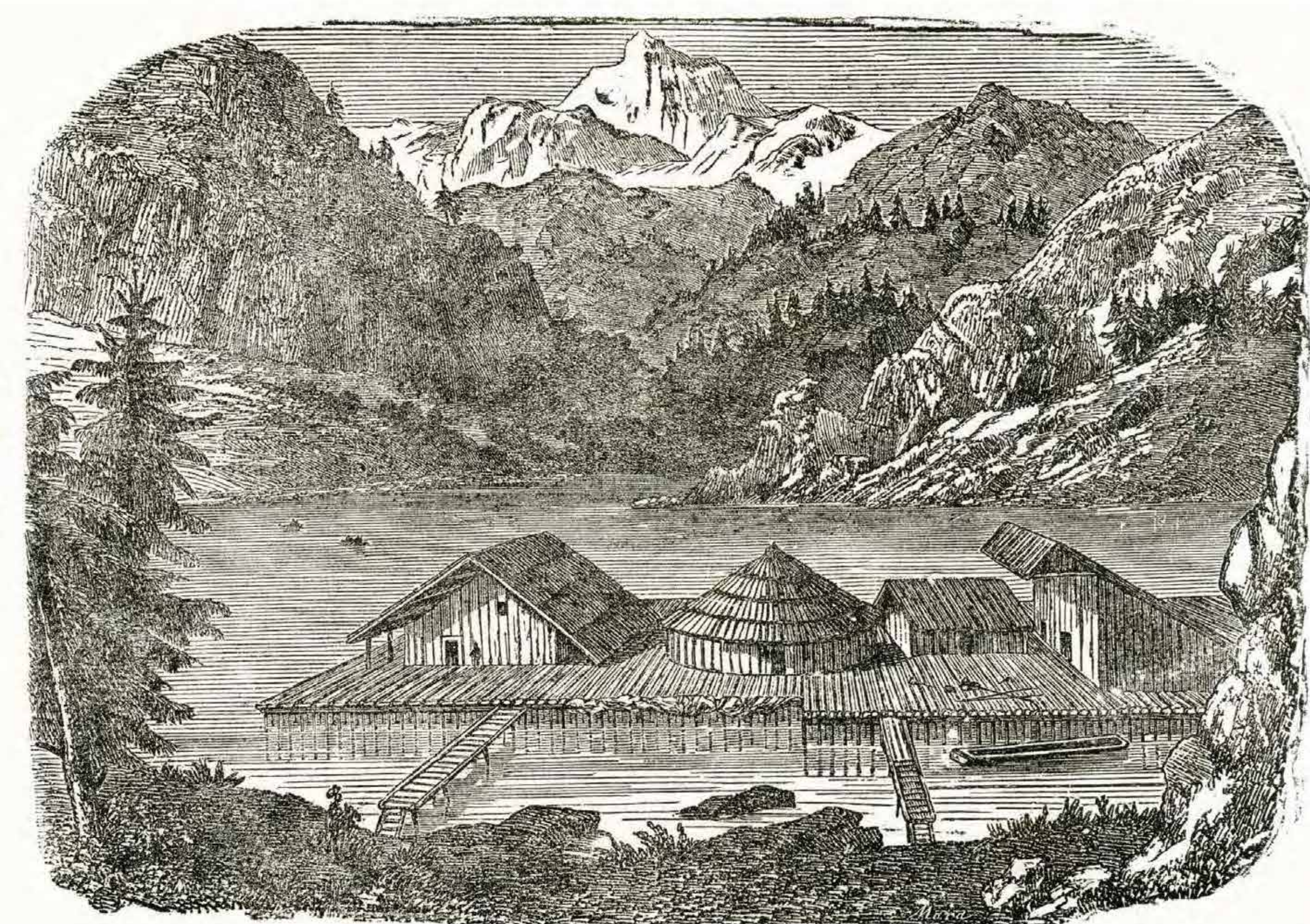

»Uže na prostoru, kar se ga je odkopalo do sedaj, se je našla zelo bogata zbirka orodja iz živalskih kostij in rogov, izdelkov iz kamena in ilovice, živalskih in rastlinskih ostalin, tako da nam v popolnem odkriva življenje in delovanje starega ljudstva, ki je nekdanj tu v jezeru prebivalo« (Slovenski narod, 05. 8. 1875).

Razkošne najdbe niso pritegnile pozornosti le strokovnjakov in laične javnosti. Kot poroča Slovenski narod, 18. 8. 1875, so »nekateri ljubljanski omikani obiskovalci lepe reči kar *brevi manu* jemlje ali anketirajo za-se. Nekova gospa ima baje uže celo kišto izkopanih starin ... «.

Dežela Kranjska se je na svetovni razstavi Exposition universelle v Parizu leta 1878 predstavila prav z zbirko najdb z lžanskih kolišč. Skoraj 140 let kasneje

je bila v slovenskem paviljonu na EXPO 2015 v Milanu razstavljena tudi kopija najstarejšega kolesa na svetu, odkritega na kolišču Stare gmajne na Ljubljanskem barju.

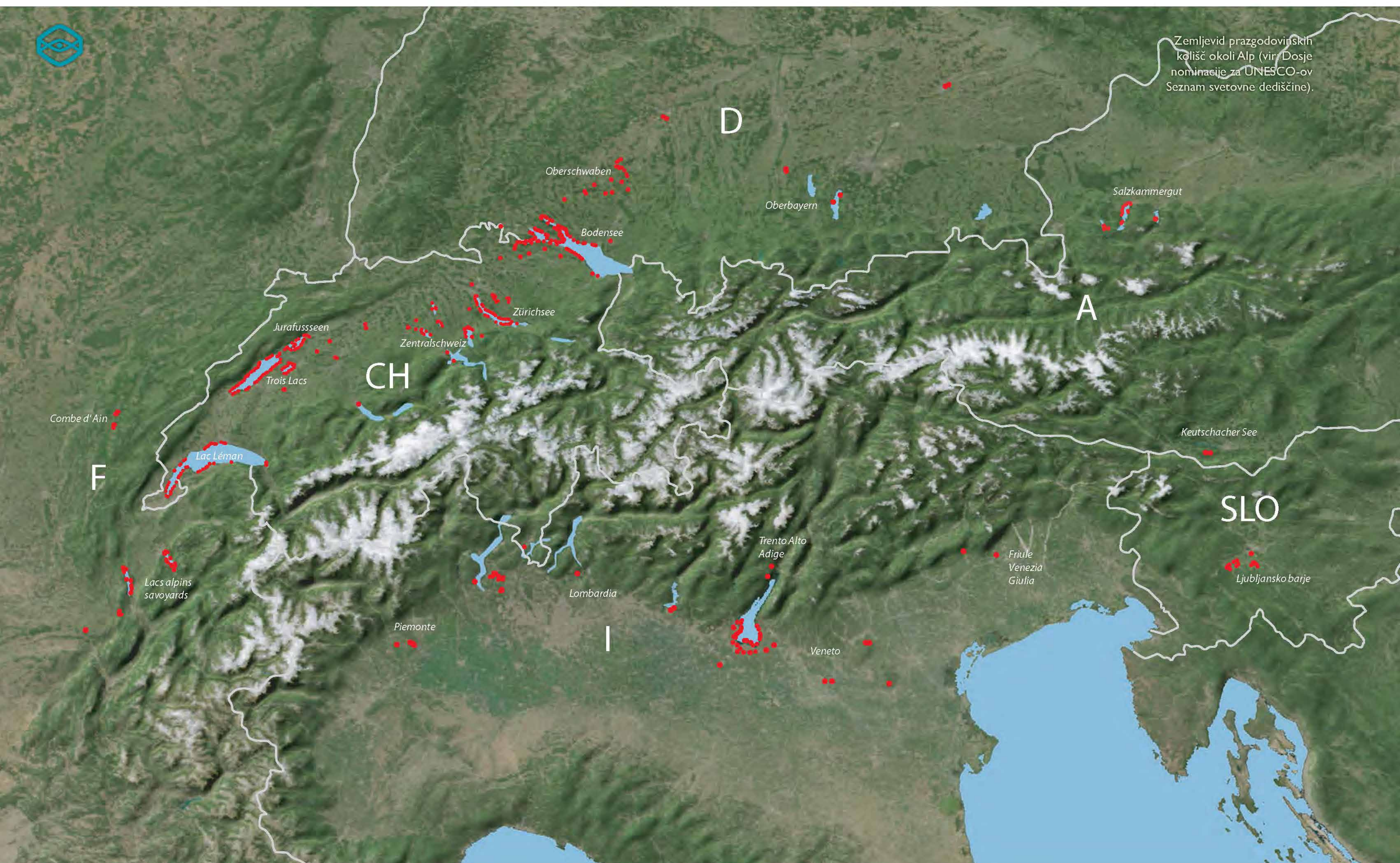

Prva slovenska ilustrirana rekonstrukcija lžanskega kolišča, povzeta po ilustraciji švicarskega kolišča (vir: Vertec 1, 1876).

Od prvih odkritij kolišč do danes zanimanje zanje ne pojenja. Romantične likovne upodobitve so dopolnile leposlovna dela, kot je roman Bobri Janeza Jalna. Pri opisovanju življenja na koliščih se je Jalen močno naslanjal na tedanje ugotovitve arheoloških raziskav. Roman Bobri ostaja vir navdiha za številne gledališke uprizoritve in upodobitve kolišč (levo: skice ilustracij Bobrov, hrani Arhiv Slovenije).

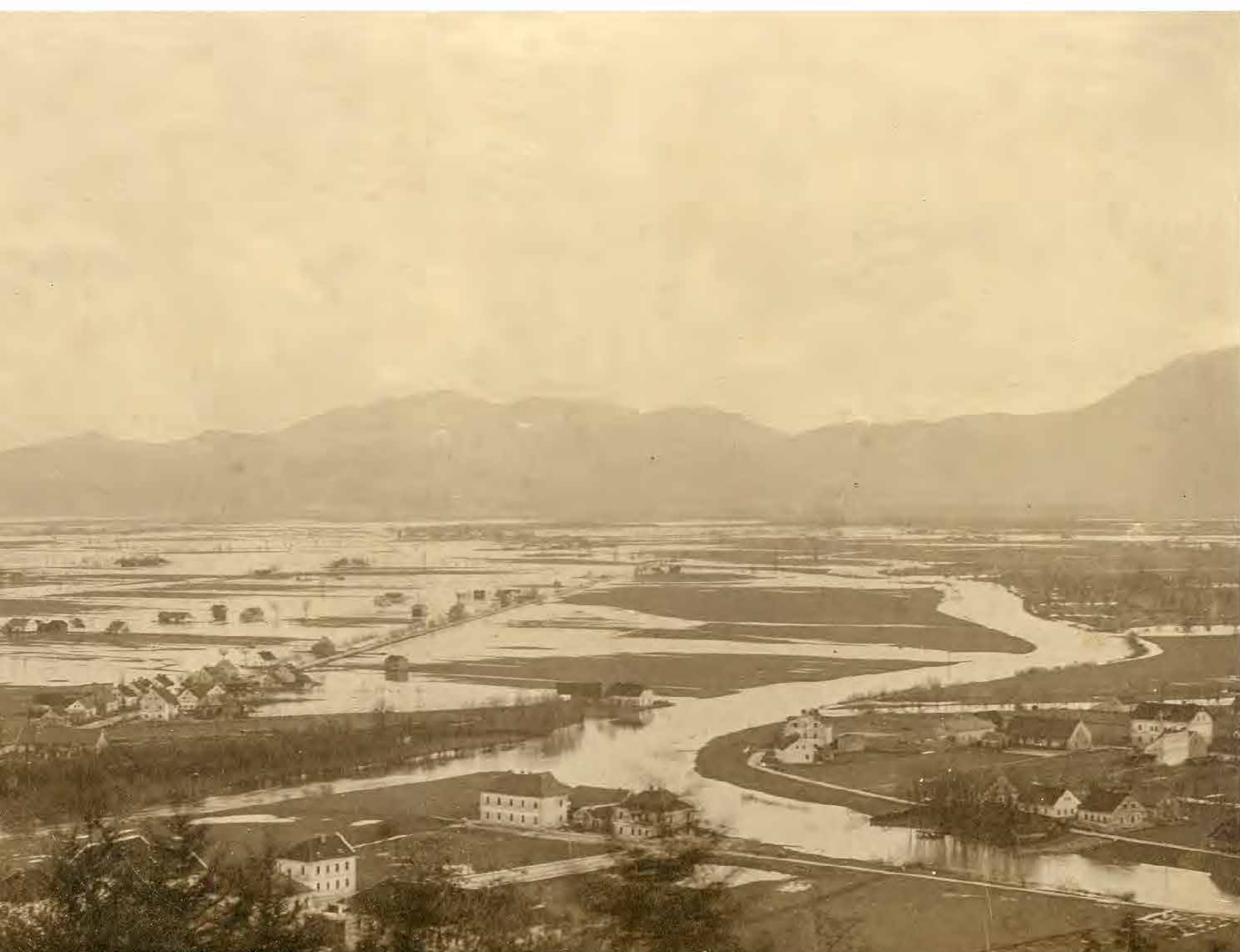
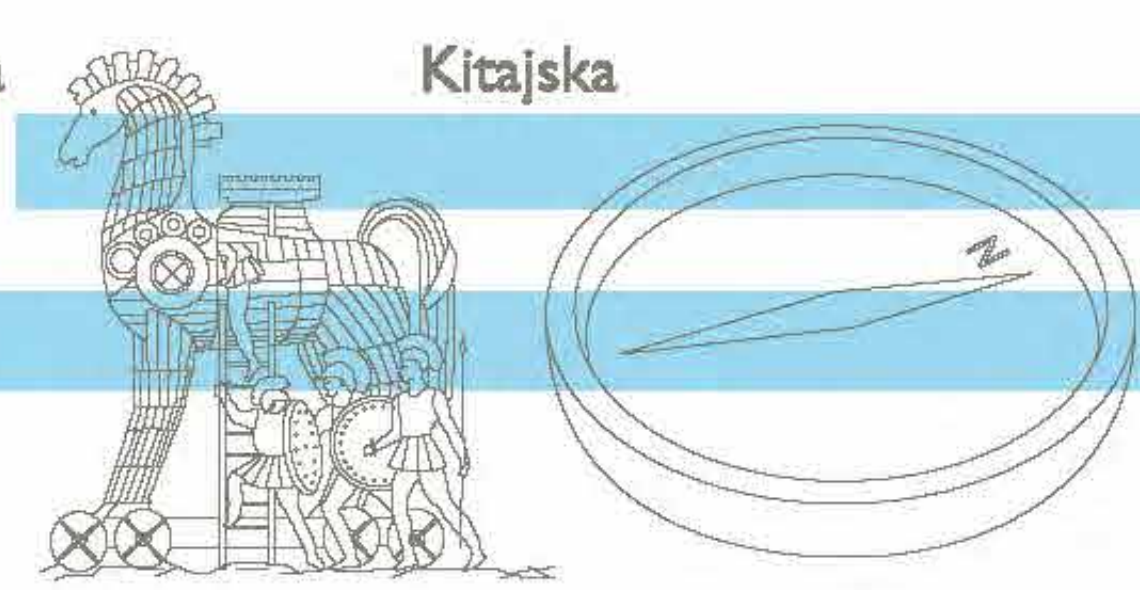
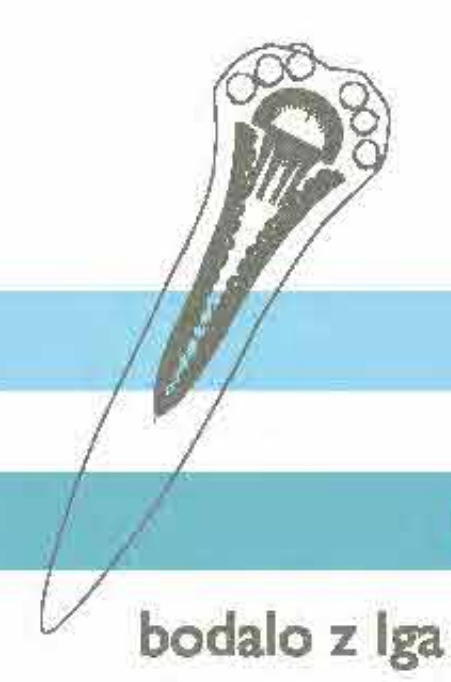
Dediščina kolišč je del identitete prebivalcev Ljubljanskega barja in širšega slovenskega prostora. Danes jo ohranjajo živo številni posamezniki in inštitucije s svojimi aktivnostmi. Vsako leto konec avgusta pripravijo Koliščarski dan na lgu (desno, foto: A. Grabeljšek, N. Žnideršič).

Zemljevid prazgodovinskih kolišč okoli Alp (vir: Dosje nominacije za UNESCO-ov Seznam svetovne dediščine).

Ljubljansko barje
KRAJINSKI PARK

△ Pogled na poplave Ljubljanskega barja z Ljubljanskega gradu v prvi polovici 20. st. (hrani Narodna univerzitetna knjižnica).

Tri tisočletja dolga doba kolišč na Ljubljanskem barju je za seboj pustila ostaline vsaj 43 naselij. Najstarejše kolišče poznamo pod imenom Resnikov prekop in je staro 6600 let. Od samega začetka raziskovanj kolišč arheologi skušajo odgovoriti na vprašanje, zakaj so postavljali hiše na brežine jezer. Eden izmed razlogov je bogastvo naravnih virov na stiku med vodo in kopnim. Zaradi valovanja in nihanja gladine jezera so hiše postavili na kole. Kolišča si lahko predstavljamo kot gosto poseljene vasi, vendar z ločenimi kočami brez notne

ploščadi. Večinoma so bile vasi majhne, poznamo pa tudi večja naselja z nekaj deset kolibami. Zaradi pogostih požarov in rednih popravil se je podoba vasi ves čas spreminjala. Novogradnje so postavljali ob ali na že propadle kolibe. Tehnike gradnje kolišč okoli Alp se razlikujejo. Na Ljubljanskem barju so stale na treh vzporednih vrstah kolov. Sredinska vrsta je podpirala sleme strehe, stranski dve pa stene. Plast gline, s katero so premazali lesene stene in pod, je zagotavljala ugodne bivanjske pogoje.

Arheologi tudi po 140 letih še vedno odkrivajo najdbe dolgo pozabljenega časa. Vendar so bolj kot sami predmeti in ostaline prazgodovinskih naselbin pomembna spoznanja, ki iz njih izhajajo. Življenje v prazgodovini ima neverjetno veliko podobnosti z današnjim. Ves čas nas spremlja ustvarjalnost pri iskanju rešitev. V času kolišč je prišlo do nekaterih odkritij, ki so tako brezčasna, da se zdijo samoumevna. Med pomembnejša uvrščamo poljedelstvo in živinorejo, stalno naselitev, pridelavo in obdelavo kovin, lončarstvo, tkanje ter uporabo vozov.

Brezčasna odkritja v prazgodovini za danes.

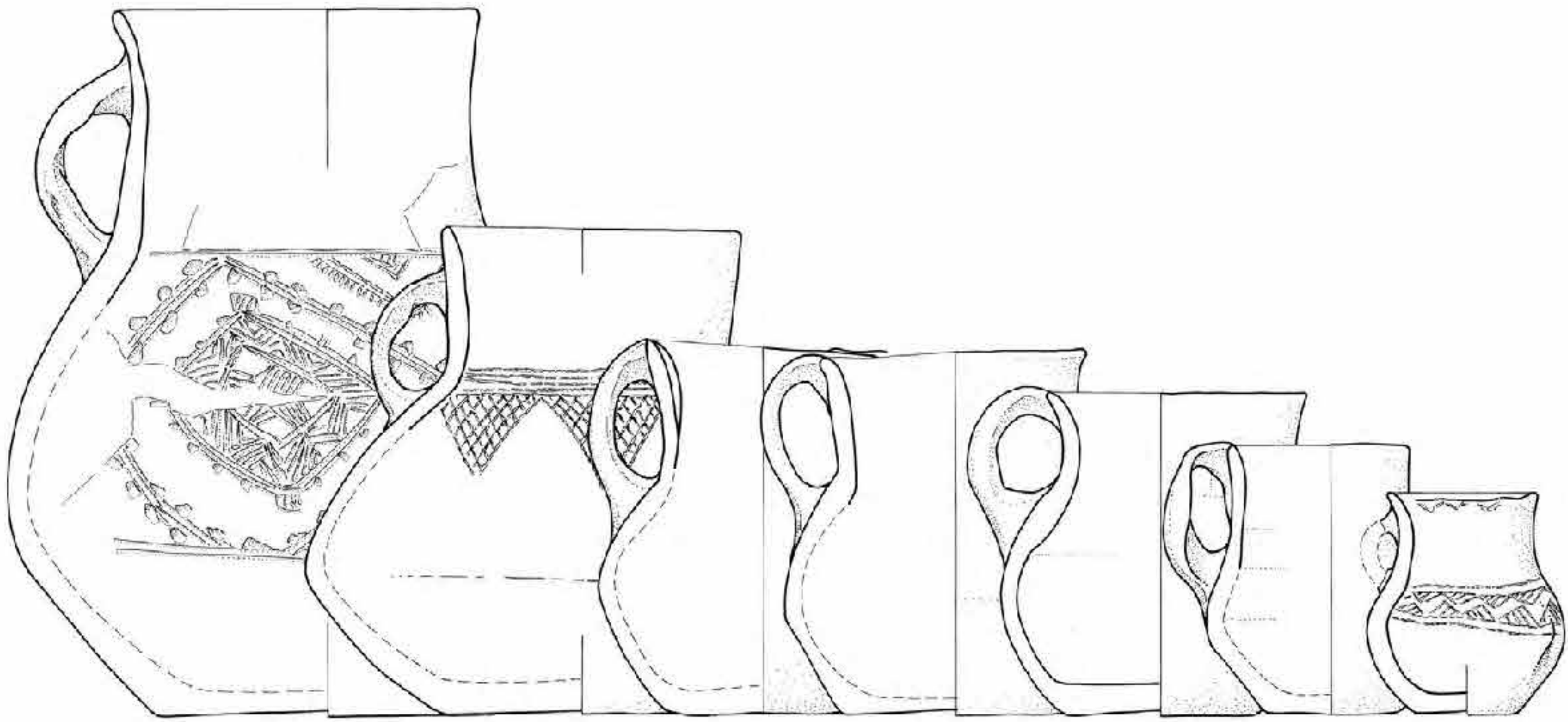
Keramične najdbe iz Dežmanovih kolišč predstavljajo ene izmed najlepše okrašenih keramičnih posod pozne bakrene in zgodnje bronaste dobe (od okoli 28. do 18. stol. pr. n. št.).V okviru arheoloških izkopavanj v letih 1875–1877 so izkopali ogromno keramičnih posod, od katerih je približno 380 skoraj v celoti ohranjenih. Največ je bilo keramičnih vrčev in loncev. Najdene so bile tudi amfore, sklede, skodele, pladnji, miniaturne posode, idoli, ropotuljice, kalupi in drugo.

Na zemljevidu so prikazane kulturne povezave, ki so obstajale v tretjem tisočletju med lžanskimi kolišči in kulturnimi skupinami južnega dela srednje Evrope (izdelala: E. Leghissa).

Arheologi opredeljujejo najdbe z Dežmanovih kolišč v okvir več kultur pozne bakrene in zgodnje bronaste dobe na območju Balkana in Vzhodne Evrope. Kulturni vplivi in povezave se odražajo v podobno oblikovanih keramičnih posodah in predmetih

ter podobnih kovinskih najdbah. Najdemo jih tudi na območju severne Italije, Avstrije, Slovaške in Češke. Elemente vseh teh kultur pa zasledimo v ljubljanski kulturi, ki je dobila ime prav po najdbah z lžanskimi kolišči in se je razprostirala vse do Jadranskega morja.

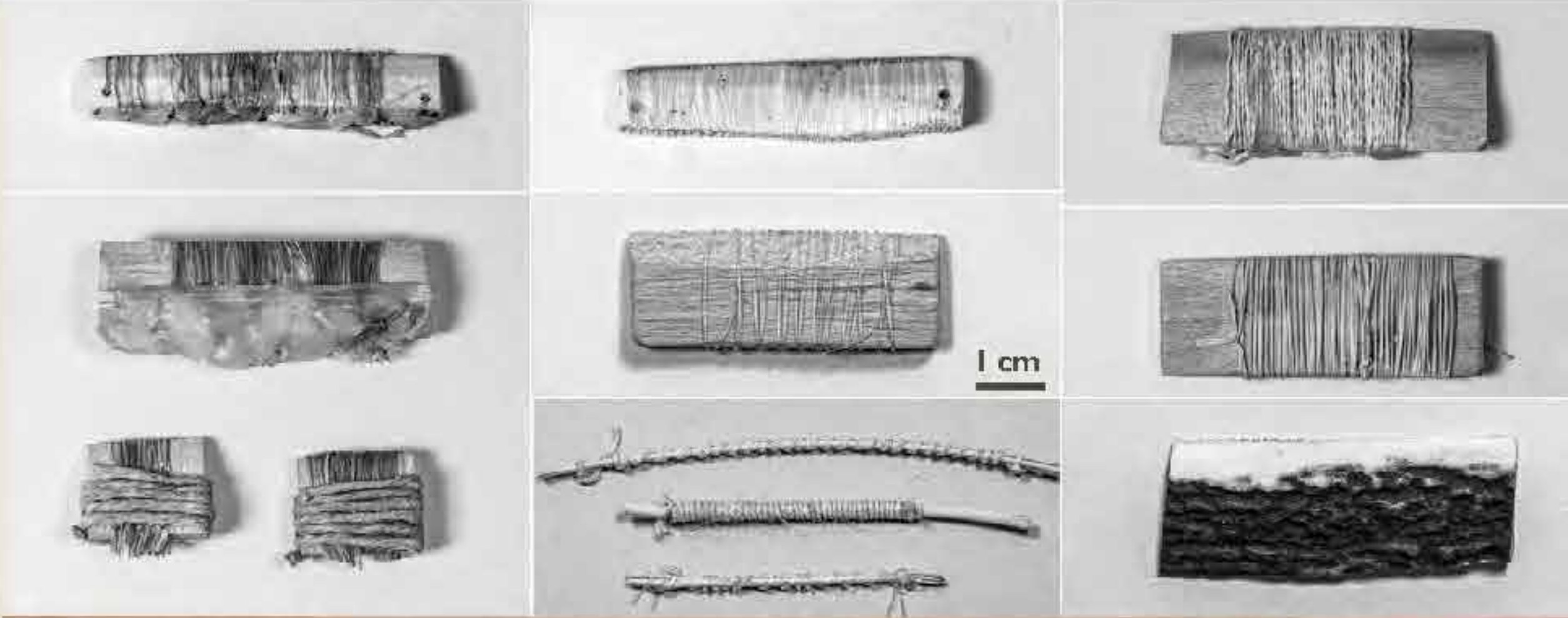

Posebnost keramičnih posod iz Dežmanovih kolišč so relativno majhne dimenzije. Večina posod je namreč visoka le 10 do 12 cm, lahko so tudi manjše. Vrče, višje od 12 cm so uporabljali za ulivanje tekočin, medtem ko so manjši verjetno služili za pitje, podobno kot današnje skodelice za čaj (risbe: N. Grum, obdelava: E. Leghissa).

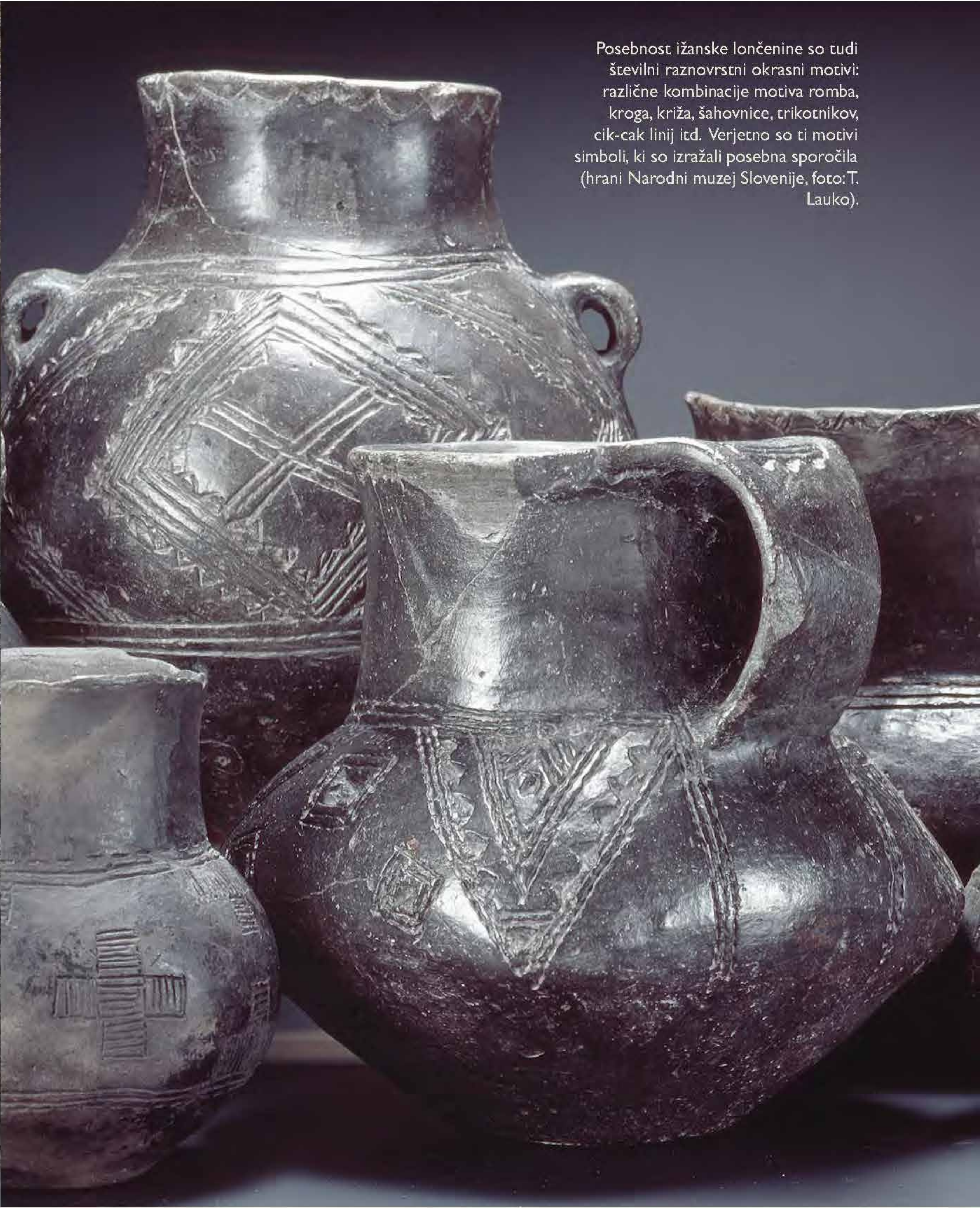

Različne tehnike okraševanja (foto levo in sredina: E. Leghissa; desno: T. Lauko).

Okras je bil izveden v najrazličnejših tehnikah. Najpogosteje so posode okrasili z vrezji, ki so jih zapolnili z belo snovjo. Motive na keramiki so izvedli tudi z vbodi, glavničenjem, odtisi prsta in nohta ter drugimi načini.

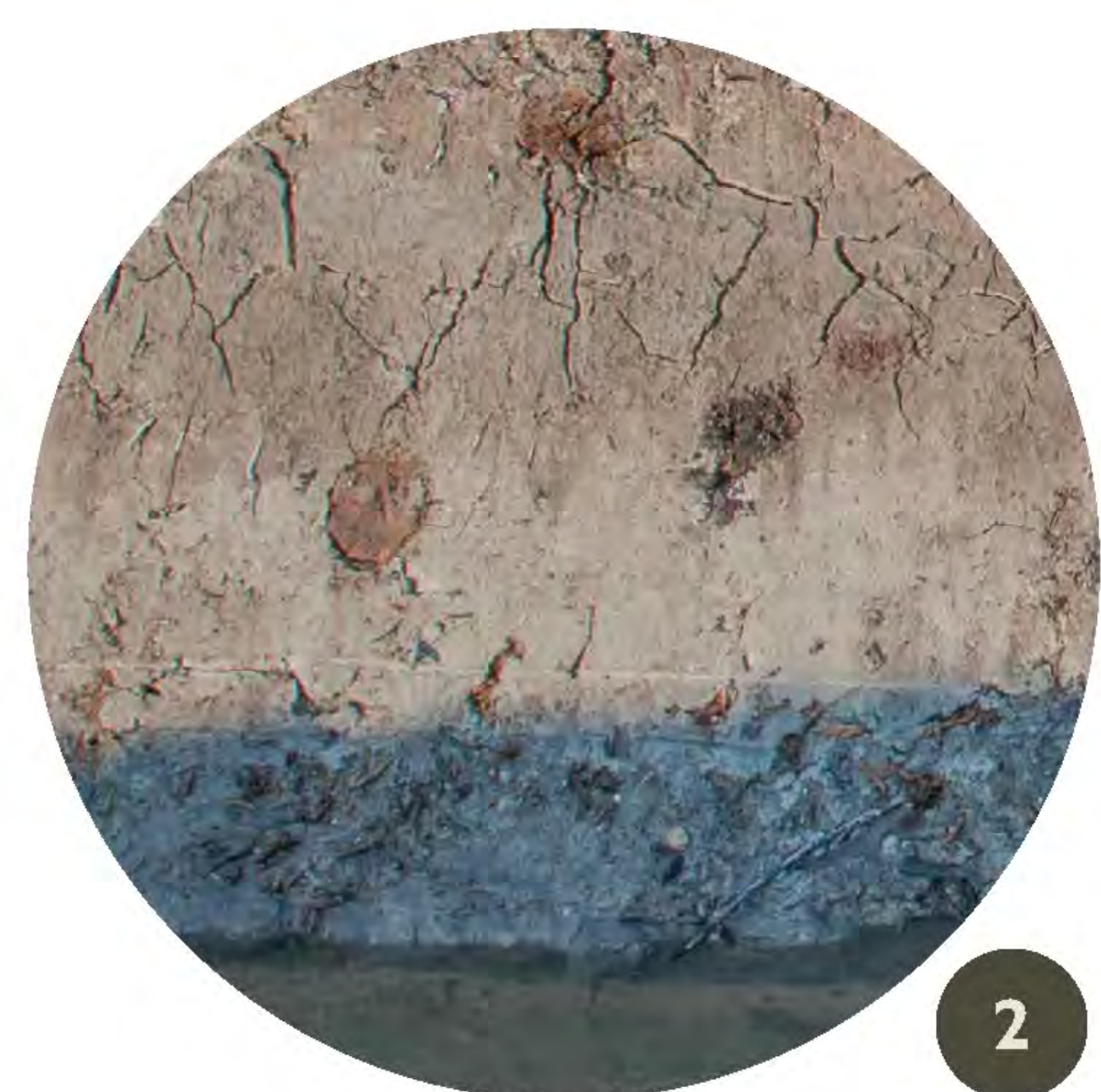

Z eksperimentom so v Narodnem muzeju Slovenije pred kratkim ugotovili način izdelave tipičnega okrasa ljubljanske kulture. Narejen je bil s pomočjo niti, navite na tanko ploščico. Zgoraj so pripomočki uporabljeni pri eksperimentu (izvedba: E. Leghissa; foto spodaj: M. Lukič).

Posebnost ižanske lončenine so tudi številni raznovrstni okrasni motivi: različne kombinacije motiva romba, kroga, križa, šahovnice, trikotnikov, cik-cak linij itd. Verjetno so ti motivi simboli, ki so izražali posebna sporočila (hrani Narodni muzej Slovenije, foto: T. Lauko).

VARNO SHRANJENA DEDIŠČINA?

**GLOBAL
ORANGE**

OSUŠEVALNI IAREK

VODA OHRANJA OSTALINE KOLIŠČ

POLŽARICA

NIVO PODTALNICE: POLETNI MINIMUM, 25.8.2015, KOLIŠČE PARTE

Profil kolišča Partovski graben povzet po T. Bregant, 1964-65 obdelava: M. Petrič; fotografija št. 1 šota na Goriškem mahu, fotografija št. 2 profil kolišča Strajanov breg, foto: D. Veranič; fotografija št. 3 in 4 kolišče Špica, hrani Muzej in Galerije mesta Ljubljane, foto: G. Babič.

Vas zanima več?

palafitte.org
kolo5200.si
ljublanskobarje.si

70 cm pod plastjo z ostalinami kolišč

[illegible]